BIRINCHI TIBBIY YORDAM KO‘RSATISHNI O‘RGATISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Evodullayeva Muxlisa Orif qizi
Toshkent shahri Sergeli Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatligi texnikumi o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tibbiyot texnikumlarida birinchi tibbiy yordam ko‘rsatishni o‘rgatishda interfaol ta’lim metodlaridan foydalanishning pedagogik asoslari va amaliy imkoniyatlari yoritilgan. Birinchi tibbiy yordam bo‘yicha bilimlarni shakllantirishda vaziyatli topshiriqlar, rolli o‘yinlar, simulyatsion mashg‘ulotlar, kichik guruhlarda ishlash, muammoli ta’lim va klinik vaziyatlarni tahlil qilish usullarining ahamiyati tahlil etilgan. Shuningdek, mazkur metodlarning o‘quvchilarda tezkor vaziyatni baholash, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, jamoada ishlash, yordam chaqirish va amaliy ko‘nikmalarni egallashga ta’siri ko‘rib chiqilgan. Birinchi tibbiy yordamni o‘rgatishda nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash, o‘quvchilarning tayyorgarligini xolis baholash hamda mashg‘ulotlarni xavfsiz tashkil etish bo‘yicha pedagogik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: birinchi tibbiy yordam, tibbiy ta’lim, interfaol metodlar, simulyatsion ta’lim, amaliy ko‘nikma, vaziyatli topshiriq, rolli o‘yin, kasbiy kompetensiya, klinik fikrlash, tibbiy xavfsizlik, refleksiya, pedagogik texnologiya.

Birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish ko‘nikmalarini shakllantirish tibbiyot texnikumlarida bo‘lajak tibbiyot xodimlarini tayyorlashning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Favqulodda vaziyatlarda inson hayoti va salomatligini muhofaza qilish, xavfli holatlarni aniqlash, tegishli yordamni o‘z vaqtida chaqirish va o‘z vakolati doirasida to‘g‘ri harakat qilish kasbiy tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismlarini tashkil etadi.

Birinchi tibbiy yordamni o‘rgatishda faqat nazariy ma’lumotlarni bayon etish yetarli emas. O‘quvchi o‘zlashtirgan bilimlarini vaziyatga mos qo‘llashi, harakatlar ketma-ketligini tushunishi, xavfsizlik qoidalariga amal qilishi va amaliy ko‘nikmalarini mashq

qilishi kerak. Shu sababli ta’lim jarayonida o‘quvchini faol ishtirok etishga undaydigan interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni professional ta’limning huquqiy asoslarini belgilab beradi [1]. Tibbiyot texnikumlarida ushbu yo‘nalishdagi ta’limni takomillashtirish o‘quvchilarning nazariy bilimlari bilan birga amaliy tayyorgarligini ham rivojlantirishni talab etadi.

Hazratqulova O. A. tomonidan 2025-yilda e’lon qilingan «Tibbiy ta’lim fanlarini o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanishning afzalliklari» nomli maqolada muammoga yo‘naltirilgan ta’lim, klinik vaziyatlarni tahlil qilish, rolli o‘yinlar va simulyatsiyaning kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o‘rni yoritilgan [2]. Yunusov A. tomonidan tayyorlangan «Favqulodda vaziyatlarda birinchi tibbiy yordamni tashkil etish va ko‘rsatish» maqolasida esa birinchi tibbiy yordamni tashkil etish, xavfsizlik va favqulodda vaziyatlarda harakatlarni muvofiqlashtirish masalalari ko‘rib chiqilgan [3].

Mazkur maqolaning maqsadi tibbiyot texnikumlarida birinchi tibbiy yordam ko‘rsatishni o‘rgatishda interfaol metodlardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini asoslash va ularni samarali tashkil etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Birinchi tibbiy yordamni o‘rgatish nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar va kasbiy xulq-atvorni birgalikda rivojlantirishga qaratilgan ta’lim jarayonidir. O‘quvchi favqulodda vaziyatning mohiyatini tushunishi, o‘zining va jabrlanuvchining xavfsizligini hisobga olishi, yordam chaqirish zaruratini aniqlashi hamda tegishli algoritmlarni o‘quv dasturida belgilangan tartibda bajarishni o‘rganishi lozim.

Mazkur yo‘nalishdagi ta’lim quyidagi tarkibiy qismlarni qamrab oladi:

- nazariy bilimlarni egallash;
- vaziyatni baholash va muhim belgilarni aniqlash;
- amaliy harakatlar algoritmini o‘zlashtirish;
- shaxsiy xavfsizlik va infeksiya nazorati talablariga rioya qilish;
- yordam ko‘rsatish jarayonida muloqot va hamkorlikni ta’minlash;
- bajarilgan harakatlarni tahlil qilish va xatolarni tuzatish.

Birinchi tibbiy yordamga oid ko‘nikmalarni o‘rgatishda mashg‘ulotlar o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasiga mos tashkil etilishi kerak. Amaliy harakatlar dastlab o‘qituvchi tomonidan ko‘rsatiladi, so‘ng o‘quvchilar trenajyor yoki simulyatsion vositalarda mashq qiladilar. Har bir bosqichda amaldagi o‘quv dasturi va tegishli klinik tavsiyalarga rioya etilishi muhim.

Birinchi tibbiy yordamni o‘rgatishda qo‘llaniladigan interfaol metodlar

Simulyatsion ta’lim metodi. Simulyatsiya birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish jarayonini xavfsiz, boshqariladigan sharoitda modellashtirish imkonini beradi. O‘quvchilar manekenlar, trenajyorlar va vaziyatli stsenariylar yordamida amaliy harakatlarni takrorlaydilar. Masalan, hushsiz holatda topilgan shaxsga oid o‘quv vaziyati berilib, o‘quvchilardan xavfsizlikni baholash, yordam chaqirish va tegishli algoritmni bajarish ketma-ketligini ko‘rsatish so‘raladi.

Simulyatsiyaning afzalligi shundaki, o‘quvchilar xatolarini bemorga zarar yetkazish xavfisiz aniqlash va tuzatish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Biroq simulyatsion mashg‘ulotlar haqiqiy klinik vaziyatlarning barcha xususiyatlarini to‘liq aks ettirmasligi mumkin. Shu sababli ular nazariy ta’lim, o‘qituvchi nazorati va amaliyot bilan uyg‘unlashtirilishi lozim.

Vaziyatli topshiriqlar metodi. Bu metodda o‘quvchilarga favqulodda holatni ifodalovchi qisqa tavsif beriladi. Ular vaziyatni tahlil qilib, xavflarni aniqlaydilar, qanday yordam zarurligini muhokama qiladilar va harakatlar ketma-ketligini asoslaydilar. Vaziyatli topshiriqlar o‘quvchilarning nazariy bilimlarini faollashtirish va ularni amaliy qarorlar bilan bog‘lashga yordam beradi.

Rolli o‘yin metodi. Rolli o‘yinlarda o‘quvchilar yordam ko‘rsatuvchi shaxs, jabrlanuvchi yoki yordam chaqiruvchi ishtirokchi rolini bajaradilar. Bu usul favqulodda vaziyatda muloqot qilish, vazifalarni taqsimlash, qisqa va tushunarli axborot berish hamda jamoaviy harakatlarni muvofiqlashtirishni mashq qilish imkonini beradi.

Kichik guruhlarda ishlash. O‘quvchilar guruhlarga ajratilib, har bir guruhga alohida vaziyat yoki topshiriq beriladi. Bir guruh xavfsizlikni baholash bosqichlarini, ikkinchi guruh yordam chaqirish jarayonini, uchinchi guruh esa muayyan amaliy ko‘nikmaning

bajarilish algoritmini tahlil qilishi mumkin. Keyin guruhlar o‘z xulosalarini taqdim etadilar. Bu jarayonda barcha o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash muhimdir.

Muammoli ta’lim metodi. Ushbu metodda o‘quvchilarga bir nechta muhim belgilar yoki qarama-qarshi ma’lumotlar mavjud bo‘lgan vaziyat beriladi. Ular tegishli bilimlardan foydalanib, muammoni aniqlaydilar va o‘z qarorlarini asoslaydilar. O‘qituvchi esa o‘quvchilarning fikrlash jarayonini yo‘naltiradi, noto‘g‘ri tushunchalarni izohlaydi va xavfsiz amaliyot tamoyillarini mustahkamlaydi.

Aqliy hujum metodi. Ushbu metod orqali o‘quvchilarning favqulodda vaziyatlarda xavfsizlikni ta’minlash, yordam chaqirish va jamoaviy harakatlarni tashkil etishga oid dastlabki bilimlari aniqlanadi. Takliflar muhokama qilinib, amaldagi tavsiyalar asosida to‘g‘ri va xavfsiz harakatlar ajratib ko‘rsatiladi.

Birinchi tibbiy yordamni interfaol metodlar asosida o‘rgatish o‘quvchilarda bir nechta muhim kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Birinchidan, vaziyatni baholash kompetensiyasi rivojlanadi. O‘quvchi vaziyatdagi xavflarni aniqlash, mavjud ma’lumotlarni tahlil qilish va tegishli yordamni chaqirish zaruratini anglashga o‘rganadi.

Ikkinchidan, amaliy kompetensiya shakllanadi. Simulyatsion mashqlar orqali o‘quvchilar belgilangan algoritmlarni takrorlaydilar, harakatlar ketma-ketligini o‘zlashtiradilar va texnik xatolarini tuzatadilar.

Uchinchidan, kommunikativ kompetensiya rivojlanadi. Rolli o‘yinlar va guruhli topshiriqlar yordamida o‘quvchilar axborotni qisqa va aniq yetkazish, yordam so‘rash hamda boshqa ishtirokchilar bilan hamkorlik qilishni mashq qiladilar.

To‘rtinchidan, kasbiy mas’uliyat va xavfsizlik madaniyati shakllanadi. Mashg‘ulotlarda shaxsiy xavfsizlik, infeksiya nazorati, bemorning sha’ni va huquqlarini hurmat qilish kabi tamoyillar izchil yoritilishi zarur.

Beshinchidan, refleksiv kompetensiya rivojlanadi. Mashg‘ulot yakunida o‘quvchilar o‘z harakatlarini tahlil qilib, muvaffaqiyatli bajarilgan bosqichlar va takomillashtirish zarur bo‘lgan jihatlarni aniqlaydilar.

Interfaol mashg‘ulotlarni maqsadli tashkil etish uchun quyidagi ketma-ketlikdan foydalanish mumkin.

Birinchi bosqich — tayyorgarlik. O‘qituvchi mashg‘ulotning maqsadini, o‘quv natijalarini, zarur jihozlarni va baholash mezonlarini belgilaydi. O‘quvchilarga xavfsizlik qoidalari tushuntiriladi.

Ikkinchi bosqich — nazariy bilimlarni faollashtirish. Qisqa savol-javob, aqliy hujum yoki mavzuga oid vizual materiallar yordamida o‘quvchilarning dastlabki bilimlari aniqlanadi.

Uchinchi bosqich — namoyish. O‘qituvchi tegishli harakatlar algoritmini ko‘rsatib, har bir bosqichning maqsadini tushuntiradi.

To‘rtinchi bosqich — amaliy mashq. O‘quvchilar juftlikda yoki kichik guruhlarda simulyatsion topshiriqlarni bajaradilar. O‘qituvchi ularning faoliyatini kuzatadi va zarur holatlarda tuzatish kiritadi.

Beshinchi bosqich — tahlil va fikr-mulohaza. O‘quvchilar bajarilgan vazifani muhokama qiladilar, yo‘l qo‘yilgan xatolarni aniqlaydilar va to‘g‘ri algoritmni takrorlaydilar.

Oltinchi bosqich — baholash. O‘quvchining nazariy bilimi, amaliy harakatlari, xavfsizlik qoidalariga rioya qilishi va jamoada ishlashi belgilangan mezonlar asosida baholanadi.

Birinchi tibbiy yordamni o‘rgatishda samaradorlikni baholash uchun nazariy testlar bilan bir qatorda amaliy topshiriqlar va kuzatuv varaqalaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Baholash mezonlari quyidagilarni qamrab olishi mumkin:

- vaziyatdagi xavflarni to‘g‘ri aniqlash;
- yordam chaqirish zaruratini anglash va tegishli tartibga rioya qilish;
- amaliy algoritmni to‘g‘ri bajarish;
- shaxsiy xavfsizlik va infeksiya nazorati qoidalariga rioya qilish;
- jamoa bilan samarali hamkorlik qilish;
- bajarilgan harakatlarni izohlash va xatolarni tuzatish.

Baholashda faqat yakuniy natijaga emas, harakatlar ketma-ketligiga ham e’tibor berish lozim. Ayniqsa, bemor xavfsizligiga taalluqli muhim bosqichlar alohida mezon sifatida belgilanishi kerak.

Interfaol metodlarning ta’sirini ilmiy jihatdan aniqlash uchun o‘quvchilarning boshlang‘ich va yakuniy bilim hamda amaliy ko‘nikmalarini taqqoslash mumkin. Bunda baholash mezonlari bir xil bo‘lishi, natijalar xolis tahlil qilinishi va tajriba o‘tkazilmagan bo‘lsa, samaradorlik haqida isbotlangan empirik natija sifatida xulosa chiqarilmasligi lozim.

Birinchi tibbiy yordam ko‘rsatishni o‘rgatishda interfaol metodlardan foydalanish tibbiyot texnikumi o‘quvchilarining nazariy bilimlarini mustahkamlash, amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish va kasbiy vaziyatlarda to‘g‘ri harakat qilishga tayyorlash uchun muhim pedagogik imkoniyat yaratadi.

Umuman olganda, interfaol metodlarni maqsadli qo‘llash tibbiyot texnikumi o‘quvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga, birinchi tibbiy yordam bo‘yicha bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lashga va mas’uliyatli kasbiy xulq-atvorini shakllantirishga ko‘maklashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son. URL: https://lex.uz/uz/acts/-5013007

2. Hazratqulova, O. A. Tibbiy ta’lim fanlarini o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanishning afzalliklari. Journal of Universal Science Research. 2025. 111–113-betlar. DOI: https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.universal-scientific-research.114580

3. Yunusov, A. Favqulodda vaziyatlarda birinchi tibbiy yordamni tashkil etish va ko‘rsatish. IMRAS. 2025. URL: https://journal.imras.org/index.php/sps/article/view/2751

4. O‘zbekiston Respublikasining «Fuqarolar sog‘lig‘ini saqlash to‘g‘risida»gi Qonuni. 1996-yil 29-avgust, 265-I-son. URL: https://lex.uz/uz/acts/-26013